

Dr Barbara Ostrowska

Przepis na nauczyciela XXI wieku

W ostatnich miesiącach wiele uwagi poświęca się programowi Cyfrowa Szkoła – wyposażeniu szkół w nowoczesne urządzenia mające podnieść efektywność kształcenia, przeniesieniu procesu uczenia się w e-rzeczywistość (e-podręczniki, e-learning itd.), kompetencjom technologiczno-informacyjnym uczniów, a niewiele temu, jakie cechy powinien posiadać nauczyciel, aby sprostać wyzwaniom stawianym przed nim przez szkołę XXI wieku. Jaki zatem powinien być innowacyjny nauczyciel? Jakie cechy powinien posiadać, aby umiejętnie modelować pożądane zachowania uczniów? Jakie kompetencje powinny kształcić współczesne uniwersytety, aby przygotować nauczycieli do pracy w tak szybko zmieniającej się edukacji?

Podczas konferencji „Inspiracje 2013” z dużym podekscytowaniem słuchałam wykładu otwierającego konferencję, wygłoszonego przez Marcina Polaka¹. Wymienił on szereg cech nauczycieli. Wywołał u mnie poczucie zrozumienia – wreszcie ktoś myśli podobnie! Wydawało mi się, że słucham wyciągu z filozofii *International Baccalaureate* (IBO), czyli organizacji matury międzynarodowej. Czy to źle? Ależ nie! Szkoła w filozofii IBO ciągle się zmienia, idzie z duchem czasu i warto wiele jej elementów wprowadzić do polskiej szkoły. Warto też – na wzór międzynarodowy – zastanowić się nad profilem innowacyjnego nauczyciela w szkole XXI wieku.

Uczniocentryczność

Jak wspomina sir Ken Robinson² w swoim wykładzie dla TED, współczesny system eduka-

cyjny został stworzony i zaprojektowany na potrzeby innej kultury i ekonomii. Powstał w okresie Oświecenia i rewolucji przemysłowej, kiedy to zasoby intelektualne stanowiły dużą wartość, a wykształcenie przesądzało o statusie społecznym. Nic więc dziwnego, że u progu XXI wieku praktycznie każdy system edukacyjny przechodzi swoistą rewolucję – nie ma już bowiem świata, dla którego system ten został stworzony. Rewolucję tę, zdaniem Marcina Polaka i IBO (*student-centered learning*), zacząć należy od przeniesienia odpowiedzialności za własną edukację z nauczyciela na ucznia. Uczniocentryczność sprawia, że nauczyciel przestaje być w centrum procesu nauczania, wykładać z katedry wyniesionej ponad uczniów i być wszytkowiedzącym. W innowacyjnej szkole nauczyciel staje się moderatorem pracy uczniów, wsparciem w odkrywaniu wiedzy, partnerem ich wysiłków. Przestaje być nieomylny, będąc dalej wzorem i autorytetem dzięki swojej pasji wiedzy i uczenia. Innowacyjny nauczyciel stymuluje rozwój uczniów, indywidualizując pracę i pozwalając im uczyć się w ich własnym tempie – samodzielnie lub w grupie. Wysiłek nauczyciela nie jest już jedynym wysiłkiem, jaki jest wkładany w uczenie się – to uczeń staje się podmiotem procesu edukacji i o nim decyduje. System edukacji musi zaś odpowiadać na potrzeby współczesnej młodzieży i dzieci. Czy to oznacza, że uczniowie mają decydować o zawartości podstaw programowych? Nie, ale oznacza to, że nauczyciel, który zna swoich uczniów, ma za zadanie wykorzystywać ich uprzednią wiedzę i doświadczenia w budowaniu rozumienia, sensu, związków pomiędzy tym, co wiemy, a wiedzą nową³. Psychologia uczenia się pokazuje, że łatwiej nam zapamiętać to, co

¹ Polak M. *Odmulić polską szkołę*, <http://www.edunews.pl/system-edukacji/przyszlosc-edukacji/2300-odmulic-polska-szkole>

² Robinson K. *Changing education paradigms*, http://www.ted.com/talks/ken_robinson_changing_education_paradigms.html

³ *Student-centred: what it means*, <http://www.ibo.org/ibworld/jan07/whatitmeans.cfm>

wywołuje emocje i ma dla nas znaczenie (zasada 3, 4 i 5 według Caine'ów⁴). Głównym celem innowacyjnego pedagoga powinno więc być wzbudzenie pasji do wiedzy, a nie tylko jej transfer, kształcenie umiejętności analizy problemu i szukania rozwiązań, a nie masowa testomania, modelowanie chęci do uczenia się przez całe życie, a nie zakuwania bez zrozumienia, żeby zaliczyć egzamin.

Odwaga na nowo

Drugą, według mnie równie ważną cechą innowacyjnego nauczyciela jest umiejętność podejmowania ryzyka (IBO: *risk-takers, courageous*)⁵. Nie oznacza to jednak ślepego ryzykanctwa i narażania uczniów na nieprzemyślane eksperymenty edukacyjne. Mam tu na myśli odwagę podejmowania wyzwań i doświadczania rzeczy nowych, poszukiwania rozwiązań problemów współczesnej edukacji czy stałego uczenia się – nie po to, aby zaliczyć kolejny szczebel rozwoju zawodowego, ale aby nie popadać w rutynę i stale podsycać w sobie pasję i miłość do zawodu. Innowacyjny nauczyciel nie powinien bać się pomyłki i niewiedzy – powinien uczyć się od uczniów. Razem z nimi powinien stale szukać innowacyjnych metod pracy z uczniami wymagającymi szczególnego wsparcia edukacyjnego i podchodzić do pracy z entuzjazmem. Uczenie powinno być powołaniem nauczyciela!

Lekcje rzeczywistości

Dzisiejsza szkoła nieraz wydaje się oderwana od realnego świata – każdy z nas nieraz słyszał zapewne pytanie: „a do czego mi się to przyda?”. Innowacyjny nauczyciel powinien być na to przygotowany, powinien rozumieć współczesny świat i stawiane przezeń wymagania. Według Marcina Polaka⁶ zrozumienie rzeczywistości przejawia się poprzez korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Nie mam wątpliwości, że postęp technologiczny jest nieodłączną częścią współczesnej edukacji, jednak rozumienie świata można również odnaleźć w wykorzystywaniu realnych przykładów i materiałów (IBO: *real-life content, real-world context*), wybranych z życia codziennego, gazet,

telewizji czy Internetu. Wiedza przestaje wtedy być teorią niemającą sensu ani związku z rzeczywistością, lecz staje się opisem otaczającego świata w kontekście narodowym i globalnym. Korzystanie z autentycznych materiałów pobudza zainteresowanie uczniów i nadaje sens zdobywanej wiedzy. Jest również przyjazne dla mózgu, zgodnie z zasadami psychologii Gestalt (zasada 6 według Caine'ów⁷). Lekcje rzeczywistości to również takie lekcje, które zachęcają uczniów do bawienia się wiedzą, eksperymentowania (ang. *experimental learning*), przetwarzania jej i nabywania umiejętności stosowania jej w praktyce.

Mistrz komunikacji i refleksji

Umiejętności przekazywania wiedzy i komunikowania się (IBO: *communicators*) to podstawowe kompetencje nauczyciela. Współcześni nauczyciele powinni jednak umieć porozumiewać się nie tylko z uczniami, ale i z rodzicami, współpracownikami, dyrekcją, zarówno tradycyjnie, jak i poprzez nowoczesne technologie, takie jak email, dziennik elektroniczny czy telefon, które niejednokrotnie zastępują komunikację bezpośrednią.

Nie tylko kanał, ale i poprawność językowa są bardzo istotne – dlatego tak ważna jest znajomość języka ojczystego. Umiejętność posługiwania się językiem obcym ułatwia natomiast poszukiwanie wiedzy. W dobie Internetu nie jest trudno znaleźć ciekawe materiały edukacyjne pochodzące nie tylko z naszego kręgu językowo-kulturowego, ale także z innych kultur czy tworzone w innych językach (jak np. angielskojęzyczne serwisy edukacyjne czy darmowe kursy uniwersyteckie *online*). Innowacyjny nauczyciel powinien zabiegać o kulturę komunikacji własnej, ale także zachęcać uczniów do posługiwania się językiem obcym w celu poszukiwania informacji i rozwiązywania problemów. Komunikacja to ekspresja siebie – nie tylko za pomocą języka, ale również innych modalności, jak obraz czy ruch.

Mając na uwadze różne style uczenia się, innowacyjna szkoła nie powinna zapominać o różnych metodach przekazywania wiedzy oraz edukacji artystycznej, której znaczenie podkreśla także sir Ken Robinson⁸. Możliwość wyrażenia

⁴ Caine R.N., Caine G. *12 Brain/Mind Natural Learning Principles*, http://www.nlri.org/wp-content/uploads/2013/05/12-B_M-NLPs-Expanded.pdf

⁵ *IB learner profile booklet*, <http://www.ibo.org/programmes/profile/documents/Learnerprofileguide.pdf> oraz *IB learner profile in review*, http://occ.ibo.org/ibis/documents/general/g_0_iboxx_amo_1307_1a_e.pdf

⁶ Polak M. *Odmulić polską szkołę*, ibidem.

⁷ Caine R.N., Caine G. *12 Brain/Mind Natural Learning Principles*, ibidem.

⁸ Robinson K. *How schools kill creativity*, http://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity.html

siebie za pomocą technik innych niż językowe daje uczniom mniej uzdolnionym werbalnie szansę na zaistnienie i bycie docenionym w społeczności szkolnej. Wreszcie nauczyciel powinien mieć czas dzielić się swoją wiedzą i doświadczeniem z innymi nauczycielami oraz zastanowić się nad własnym sposobem uczenia się i uczenia innych (IBO: *reflective*).

Dociekliwy i empatyczny poszukiwacz wiedzy

Podstawą pracy nauczyciela jest dzielenie się wiedzą – niezależnie od tego, czy jest to wiedza ogólna czy przedmiotowa, teoria czy umiejętność. We współczesnym szybko zmieniającym się świecie aktualizacja tej wiedzy jest bardzo pożądana. Nauczyciel XXI wieku powinien być nie tylko głodny wiedzy (IBO: *knowledgeable*), ale również podejmować inicjatywę jej tworzenia i dociekliwie jej poszukiwać (IBO: *inquirers*) oraz przetwarzać (IBO: *thinkers*). Krytyczna i kreatywna analiza wiedzy powinna być nieodłącznym elementem procesu uczenia i nauczania. Pedagog powinien także angażować się w sprawy o znaczeniu globalnym (jak np. akcje charytatywne), aby modelować podobne zachowania u swoich wychowanków. W dzisiejszym społeczeństwie bazującym na doświadczeniach i kompetencjach to właśnie wolontariat stanowić może czynnik wyróżniający ucznia spośród innych. Nauczyciel winien okazywać empatię (IBO: *caring*) i odnosić się do wszystkich z szacunkiem (IBO: *open-minded*), który przysługuje każdemu człowiekowi jako osobie, niezależnie od statusu społecznego czy ilości posiadanych dóbr. Powinien kształcić otwartość na inność i różnice zdań. A na koniec

współczesny nauczyciel ma obowiązek brać odpowiedzialność (IBO: *principled*)⁹ za swoje czyny i ich skutki, bo przecież, jak napisał Antoine de Saint-Exupéry, *pozostajesz na zawsze odpowiedzialny za to, co oswoiłeś*¹⁰.

Równowaga

Czy to już wszystko? Według IBO należy dodać jeszcze jedną cechę – zrównoważony (IBO: *balanced*)¹¹. Nauczyciel musi umieć zachować higienę psychiczną i równowagę pomiędzy życiem zawodowym a osobistym, szkołą a domem, intelektem a emocjami, wiedzą a intuicją. W końcu celem każdego człowieka jest szczęście, a niezbędnym jego składnikiem jest dobrostan i dobre samopoczucie (ang. *well-being*).

Jaki jest więc przepis na nauczyciela XXI wieku? Ogrom entuzjazmu i fascynacji swoją pracą, hektolitry odwagi do uczenia się i popełniania błędów, masa innowacyjności przejawiającej się nie tylko w użyciu technologii, ale przede wszystkim w rewolucji w sposobie myślenia o roli nauczyciela w szkole – taki właśnie jest przepis na współczesnego nauczyciela, niezależnie od tego, czy pracuje on w programie międzynarodowym czy w polskiej szkole.

Doktor **Barbara Ostrowska** jest psychologiem, trenerem IBO, nauczycielem Międzynarodowych Szkół „PADEREWSKI” w Lublinie, członkiem facebookowej grupy Superbelfrzy RP.

*Jeśli będziemy dzisiejszych uczniów
uczyć dziś tak samo, jak robiliśmy to wczoraj,
to pozbarwimy ich jutra.*

John Dewey

⁹ *IB learner profile booklet*, ibidem.

¹⁰ Saint-Exupéry de A. *Mały Książę*, Białystok 1991.

¹¹ *IB learner profile booklet*, ibidem.